

**YAKINÇAĞDA OSMANLI
KARADAĞ İLİŞKİLERİ
(1830-1878)**

Ali Gökçen ÖZDEM

© Copyright 2023

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Bu kitap "Karadağ'ın Osmanlı Egemenliğine Karşı Mücadelesi (1830-1878)" adlı doktora tezinden üretilmiş

ISBN	Sayfa ve Kapak Tasarımı
978-625-399-169-2	Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı	Yayıncı Sertifika No
Yakınçağda Osmanlı Karadağ İlişkileri (1830-1878)	47518
Editör	Baskı ve Cilt
İbrahim YILMAZÇELİK ORCID iD: 0000-0002-7849-7390	Vadi Matbaacılık
Yazar	Bisac Code
Ali Gökçen ÖZDEM ORCID iD: 0000-0002-7659-7128	HIS055000
Yayın Koordinatörü	DOI
Yasin DİLMEN	10.37609/akya.2595

Kütüphane Kimlik Kartı

Özdem, Ali Gökçen.

Yakınçağda Osmanlı Karadağ İlişkileri (1830-1878) / Ali Gökçen Özdem,

editör : İbrahim Yılmazçelik.

Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2023.

264 sayfa. : resim, tablo. ; 160x235 mm.

Kaynakça var.

ISBN 978-625-399-169-2

1. Tarih.

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Tarihin çeşitli dönemlerinde Duklja, Zeta, Monte Nigro, Crna Gora, Black Mountain, Montenegro gibi değişik isimlerle anılan Karadağ, coğrafyasının ve toplumsal yapısının elverişsizliğine rağmen varlığını sürdürebilen ender ülkelerden birisi olmuştur.

Osmanlı'nın egemenliği altına girdiği 1496 tarihine kadar Bizans içinde özerk veya bağımsız olarak bulunmuş, Sırp Nemanja hanedanının yükseliş döneminde Sırp prenslerin kontrolü altında özerkliğini sürdürmüştür. Osmanlı yönetiminde, başlangıçta İşkodra Sancağına bağlanmış ve toprakları has, zeamet ve tımar bölgelerine ayrılmıştır. Ancak coğrafyasının askerî harekâta menfi etkisi nedeniyle özellikle dağlık kesimlerde hâkimiyetin derecesi farklı olmuştur.

Vladika'ların liderliğinde Karadağlılar, başlangıçta vergi toplanması veya yerel otoritelerin zalimliği gibi bölgesel nedenlerle, müteakiben Osmanlı'nın zayıflaması ve milliyetçilik akımlarına paralel olarak siyasi nedenlerle Osmanlı ile mücadele etmiş ve buraya büyük miktarlarda kaynak sarf edilmesine neden olmuştur.

Dünya haritasına bakıldığında, toplu iğnenin başı kadar görünen ve Osmanlı Devleti'ne bağlı olduğu dönemde ise toprakları ancak "devede kulak" misali büyüklükteki bir alanı işgal eden Karadağ, yüzölçümünün aksine XIX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Osmanlı diplomasisinin en önemli konularından biri haline gelmiştir. Devletleşme kapsamında kurum ve kuralların yerli yerine konulduğu, eğitim ve edebiyat alanındaki çalışmalarla Türk düşmanlığının ve Slavcılığın doktrinselleştiği bu dönemde Karadağ, aynı zamanda büyük güçlerin şark meselesini kendi çıkarları doğrultusunda çözmek için bir araç olarak da kullanılmıştır.

Karadağ hariç, Balkanlar ve Balkan ülkeleri ile ilgili yeterli olamamakla birlikte iyi denebilecek sayıda çalışmalar yapılmıştır. Ancak 382 yıl resmî olarak hâkimiyetimizde kalan ve özellikle 1830 yılından, bağımsızlığını kazandığı ana kadar geçen sürede gittikçe artan bir şekilde Osmanlı iç politika ve diplomasi-nin en önemli konularından birisi olmasına rağmen, "Karadağ" ile ilgili yapılan çalışmalar bir elin parmaklarını geçmeyecek miktardadır. Bu alandaki eksik-

liği gidermek amacıyla; Osmanlı Devleti'nin egemenliği ile sürekli mücadele ederek ilkel sayılabilecek toplumsal yapıdan, devletleşme sürecini tamamlayan Karadağ'ın tarihî gelişimini inceleyen Prof. Dr. İbrahim Yılmazçelik danışmanlığında hazırladığım “Karadağ'ın Osmanlı Egemenliğine Karşı Mücadelesi (1830-1878)” isimli doktora tezimi Mayıs 2012 tarihinde tamamlayarak sundum.

Yakınçağda Osmanlı Karadağ İlişkileri (1830-1878) adlı bu kitabımı, Karadağ'ın Osmanlı Egemenliğine Karşı Mücadelesi (1830-1878) isimli doktora tezimden istifade ile fakat tezin araştırma ve inceleme bölümlerinden ziyade analiz ve sonuçlarını içerecek şekilde hazırladım. Dolayısıyla okuyucuya tezin ağır aksanı ve incelemelerden kaynaklı parçalı düzeninden ziyade kesintisiz ve bütünlük içinde kolay okunup anlaşılacak yapı oluşturulmaya çalışılmış böylelikle tarihimizin çok az bilinen ancak önemli bir parçası olan Karadağ tarihinin sıkılmadan okunup anlaşılması amaçlanmıştır.

Yakınçağda Osmanlı Karadağ İlişkileri (1830-1878) adlı kitabım ile tarihin her döneminde milletinin bekası ve sürekliliği için can separene görev yapan ve bu uğurda nice şehitler veren milletinin sessiz kahramanları Türk Silahlı Kuvvetlerinin Karadağ'daki pek bilinmeyen insanüstü mücadelesini bir nebze de olsa gün yüzüne çıkarabilirsem çok mutlu olacağım. Bu vesileyle sadece bu kitapta değil yaptığım tüm çalışmalarda bana her türlü desteği veren sevgili eşim Elena Özdem ve oğullarım Göksel ile Gökalp'e minnettarlığımı sunmayı borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
-------------	---

BÖLÜM 1

KARADAĞ'IN ADI, COĞRAFYASI VE TOPLUMSAL YAPISI	5
1.1. Karadağ'ın Adı	5
1.2. Coğrafya	7
1.3. Toplumsal Yapı	12
1.3.1. Karadağ Kimliği	12
1.3.1.1. Erkek ve Kadının Toplumdaki Yeri	14
1.3.1.2. Din	15
1.3.1.3. Gelenek ve Görenek	17
1.3.1.3.1. Kan Davası (Krvna Osveta)	18
1.3.1.3.2. Kafa Kesme- Kelle Avcılığı	20
1.3.1.3.3. Yağma ve Talan	23
1.3.1.3.4. Türk Düşmanlığı	24
1.3.1.4. Askerî Nitelik	26
1.3.1.5. Evler	27
1.3.2. Aşiretler	29
1.4. İdari Taksimat ve İdari Teşkilat	34
1.4.1. İdari Taksimat	34
1.4.2. İdari Teşkilat	37
1.4.3. Nüfus	42
1.5. İktisadi Durum	45

BÖLÜM 2

TARİHİ SÜREÇ İÇİNDE KARADAĞ'IN OSMANLI DEVLETİ İLE MÜCADELESİNİN BAŞLAMASI	49
2.1. Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Karadağ	49
2.1.1. Vojislav Hanedanlığı	52
2.1.2. Nemanjic Hanedanlığı	53
2.1.3. Balsic Hanedanlığı	54
2.1.4. Crnagovic Hanedanlığı	56
2.2. Osmanlı Egemenliğinde Karadağ ve Egemenlikle Mücadelenin Başlaması	60
2.2.1. Karadağ'da Hâkimiyetin Sağlanması	61
2.2.2. Seçilmiş Vladikalar Dönemi	63

2.2.3. Petroviç Hanedanlığı Dönemi.....	67
2.2.3.1. I. Daniel Dönemi	67
2.2.3.2. Sava Dönemi	71
2.2.3.2.1. Vasilije Dönemi.....	72
2.2.3.2.2. Sahte Çar, Stefan Mali Dönemi	74
2.2.3.2.3. Sava'nın Tekrar Başa Geçmesi.....	75
2.2.3.3. I. Peter Dönemi.....	76

BÖLÜM 3

EGEMENLİKLE MÜCADELEDE II. AŞAMA (DEVLETLEŞME SAFHASI).....	91
3.1. II. Peter Dönemi.....	91
3.1.1. Podgoriçe ve Eşpozi'yi Ele Geçirme Girişimi	91
3.1.2. Yönetim Alanındaki Gelişmeler	93
3.1.3. 1836 Yılı Grahova Seferi.....	96
3.1.4. Avusturya ile Sınır Anlaşmazlığı	99
3.1.5. Bosna ve Hersek Vezirleri ile Görüşmeler ve İsmail Ağa Cengiç'in Şehit Edilmesi	100
3.1.6. II. Peter Njegos'un Kişiliği.....	105
3.1.7. Ömer Lütfi Paşa'nın Bosna Hersek Valiliği'ne Atanması	107
3.2. II. Daniel (Danilo) Dönemi	110
3.2.1. II. Daniel'in Başa Geçmesi ve Prens Olarak İlanı	110
3.2.2. Ömer Paşa'nın Karadağ Harekâtı.....	111
3.2.2.1. Askerî Harekât Öncesi Gelişmeler.....	111
3.2.2.2. Askerî Harekâtın İcrası.....	116
3.2.3. 1853-1856 Kırım Harbi ve Karadağ	124
3.2.4. 1856 Paris Antlaşması ve Karadağ'ın Bağımsızlık Talebi	125
3.2.5. Paris Antlaşması Sonrası Karadağ.....	126
3.2.6. 1857-1859 Karadağ İsyanının Başlaması.....	131
3.2.6.1. Karadağ Sınırında Alınan Tedbirler.....	132
3.2.6.2. Grahova Savaşı	136
3.2.6.3. Podgoriçe'ye Saldırı ve Kolaşin Katliamı.....	142
3.2.7. Sınır Tespit Komisyonu ve Faaliyetleri	144
3.2.8. Sınır Protokolü Sonrasında Alınan Tedbirler	148
3.2.9. Yönetim Alanındaki Gelişmeler	151

BÖLÜM 4

BAĞIMSIZLIK ÖNCESİ DÖNEM (1860-1878).....	155
4.1. Nikola'nın Kişiliği ve Hedefleri.....	155
4.2. 1861-1862 Hersek İsyanı ve Karadağ.....	155
4.2.1. 1861 Yılı Olayları ve Alınan Tedbirler	156

4.2.1.1. 1861 Yılı İlk Çeyreğinde Asilerin Yaptığı Katliamlar	156
4.2.1.1.1. Koryaniç Saldırısı.....	156
4.2.1.1.2. Sturina'nın Asilerce Ele Geçirilmesi	156
4.2.1.1.3. Nikşik Katliamı	157
4.2.1.1.4. Diğer Bölgelere Yapılan Saldırıları.....	157
4.2.1.1.5. İşkodra Sancağında Meydana Gelen Olaylar	158
4.2.1.2. İsyana Karşı Alınan Tedbirler	158
4.2.1.3. Ömer Paşa'nın Rumeli Ordu Komutanı Olarak Atanması	161
4.2.2. 1862 Yılı Olayları ve Karadağ İsyanının Bastırılması	173
4.3. Yönetim Alanında Gelişmeler.....	182
4.3.1. Ordunun Modernizasyonu.....	182
4.3.2. Eğitim ve Öğretim Alanında Gelişmeler	183
4.3.3. Sosyal ve Kültürel Alanda Gelişmeler.....	183
4.3.4. İdari Yapıdaki Değişiklikler	184
4.3.5. Ekonomi Alanındaki Gelişmeler	184
4.4. 1862 Savaşı Sonrası Osmanlı Devleti ile İlişkiler	185
4.5. Diplomasi Alanında Faaliyetler	188
4.6. 1875 Hersek İsyanı ve Bağımsızlık	188
4.6.1. 1875 Hersek İsyanının Nedenleri	188
4.6.2. İsyanın Başlaması ve Yayılması.....	196
4.6.3. Osmanlı-Karadağ Savaşı ve 1876 Yılı Olayları.....	198
4.6.3.1. Hersek Cephesinde Meydana Gelen Muharebeler.....	198
4.6.3.2. İşkodra Cephesinde Meydana Gelen Muharebeler	203
4.6.4. Reichstadt Görüşmeleri.....	208
4.6.5. Barış Girişimleri.....	208
4.6.6. 1877 Yılı İlk Yarısındaki (Haziran Sonu) Muharebeler.....	211
4.6.6.1. Hersek Cephesinde Meydana Gelen Muharebeler.....	212
4.6.6.2. İşkodra Cephesinde Meydana Gelen Muharebeler	213
4.6.7. Yapılan Muharebelerin Değerlendirilmesi.....	214
4.6.8. Temmuz-Eylül 1877 Dönemi Muharebeleri	215
4.6.8.1. Hersek Cephesinde Meydana Gelen Muharebeler.....	216
4.6.8.2. İşkodra Cephesinde Meydana Gelen Muharebeler	217
4.6.8.3. Yeni Pazar Cephesinde Meydana Gelen Muharebeler	217
4.6.9. Ekim 1877'den Mütarekeye Kadar Meydana Gelen Muharebeler.....	218
4.6.10. Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları	219
Sonuç.....	223
Kaynaklar	227
Özgeçmiş.....	256

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
Basm.	: Basımevi
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Ed.	: Editör
F/O	: İngiliz Dışışleri Arşivi (Foreign Office)
İA	: İslam Ansiklopedisi
Kitb.	: Kitapevi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Nu.	: Numara
NYT	: New York Times
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
TTK	: Türk Tarih Kurumu
V.	: Varak
yay.	: Yayınevi

KAYNAKLAR

1. Arşivler:

a. Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri (BOA.):

(1) Sadaret Divan Düvel-i Ecnebiye Evrakı (A.DVN.DVE.) :

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
23-A	88	

(2) Sadaret Mektubi Kalemî Evrakı (A.MKT.):

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
28	18	

(3) Sadaret Amedi Kalemî Evrakı(A.AMD.):

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
34	22	
38	92	
41	44	
49	79	
66	30	
73	30	

(4) Sadaret Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı(A.MKT.MHM):

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
136	42	

(5) Sadaret Mektubi Kalemî Umumi Vilayet Evrakı(A.MKT.UM):

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
571	59	

(6) Hariciye Nezareti Mektubi Kalemî Belgeleri (HR.MKT),

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
51	76	
52	72	
53	89	
55	11	

55	67
87	9
93	49
95	69

(7) İradeler, Dahiliye (I.DH.):

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
26	1241	9
214	12534	
233	14044	
233	14044	1
233	14044	2
233	14044	4
233	14044	5
253	15597	
260	16109	
555	38632	1
555	38632	2
581	40436	2
581	40436	3
581	40436	4
604	4210	1
604	4210	2

(8) İrade Hariciye(İ.HR.):

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
45	2105	
115	5591	
161	8640	
161	8640	10
161	8640	15
188	10470	
196	11127	

(9) İradeler, Meclisi Mehsud(I.MMS.)

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
08	339	
11	476	25
11	476	26
12	502	02
12	502	03
15	613	02
15	613	03
15	613	05
23	985	01
23	985	03
23	985	04
23	985	05
23	985	11

(10) İrade Meclis-i Vala(I.MVL):

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
526	23632	1
526	23632	2
526	23632	3
526	23632	4

(11) Haritalar (Hrt.h):

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
49	01	
102	01	

(12) Cevdet Hariciye(C.HR.):

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
63	3105	

(13) Londra Sefareti Belgeleri(HR.SFR.3):

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
10	09	

(14) Esas Evrakı(Y.EE):

Dosya Nu	Gömlek Nu	Varak Nu
33	03	1
33	03	2
33	03	3

b. İngiliz Arşiv Belgeleri

(1) FO 78/1716 *Herzegovina and Montenegro Disturbances*, (Hersek ve Karadağ İsyanı) Vol. I. (Cilt I) 1861 Jan.-March. (Ocak – Mart, 1861)

BELGE NU:

17	22	23	29
30	31	71	72
73	74	98	99
100	101	102	103
104	105	106	107
108	109	136	137
138	148	167	179
180	194	195	196
197	198	199	280
281	282	303	321
322	323	324	325

(2) FO 78/1717 *Herzegovina and Montenegro Disturbances*, (Hersek ve Karadağ İsyanı) Vol. II, (Cilt II) 1861 April.-May. (Nisan – Mayıs, 1861)

BELGE NU:

152	280	281	282
285	303	309	312
313			

(3) FO 78/1718 *Herzegovina and Montenegro Disturbances*, (Hersek ve Karadağ İsyanı) Vol. III, (Cilt III) 1861 June.-Aug. (Haziran – Ağustos, 1861)

BELGE NU:

9	10	99	100
101	102	103	104
105	106	107	108
109	110	111	112
113	114	115	116
117	118	119	120
121	122	123	124
125	126	127	128
129	130	131	132
187	188	189	190
191	192	193	194
195	196	197	198
199	200	201	202
203	204	205	206
383	384	385	386
387	388	389	395
399	400	401	497
498	499	519	520
521	522	585	

(4) FO 78/1725 Herzegovina and Montenegro Disturbances, (Hersek ve Karadağ İsyanı) Vol. X, (Cilt X) 1862 July – Aug. (Temmuz - Ağustos, 1862)

BELGE NU:

4	5	6	7
10	12	13	14
15	16	17	18
19	20	24	25
26	28	29	30
31	32	33	56
57	64	73	74
103	104	106	164

165	194	227	228
229	230	231	232
233	234	235	236
237	238	239	263
264	265	266	267
268	269	270	271
272	273	274	275
276	277	321	356

(5) FO 78/1726 *Herzegovina and Montenegro Disturbances*, (Hersek ve Karadağ İsyanı) Vol. XI. (Cilt XI) 1862 Sept. (Eylül, 1862)

BELGE NU:

313	352	353
-----	-----	-----

(6) FO 78/1727 *Herzegovina and Montenegro Disturbances*, (Hersek ve Karadağ İsyanı) Vol. XII. (Cilt XII) 1862 Oct. – 1863 Jan. 5. (Ekim, 1862 – Ocak 5, 1863)

BELGE NU:

14	15	16	17
18	19	20	

(7) FO 421/11 *Montenegro: Correspondence* (Karadağ: Yazışmalar) 1857-1859

BELGE NU:

6	7	9	11
12	13	19	21
30	32	34-1	34-2
43	45	51	53
57	63	66	75
76	77	78	79
80	81	82	83
84	85	87	90
92	95	98	102
105	107	112	116
121	127	131	136

140	141.2	159	160
168	170	173	176
207	214	219	232
241	251	253	254
261	263	267	280
291.1	297.1	325	327
397	430	432	435
444	446	455	484
489	494.1	522	

(8) FO 424/26 Disturbances in Herzegovina and Montenegro Correspondence (Hersek ve Karadağ'da İsyân ve Yazışmalar) 1861-1862.

BELGE NU:

8	9	12	14
18	19	30	42
44	45	56	60
66	68	71	77
85	96	97	109
111	113	118	120
122	126	127	128
130	131	133	141
142	143	145	150
162	163	174	198
204	211	230	232
236	242	253	276
305	307	314	315
318	336	341	342
346	364	382	402
407	421	433	441
463	447	471	483
479	489	493	495
496	Nu: 496, Ek: 2	498	499
528	542	550	575
583	610	658	659

662	669	674	675
679	686	690	694
698	706	710	715
716	718	732	757
764	765	780	783
784	786	790	791
792	796	805	808
809	810	817	818
822	824	825	828
829	843	845	858
859	863	876	888
891	911	915	926
930	933	936	943
949	961		

(9) FO 881/868 MONTENEGRO & TURKEY: Affairs of Montenegro.
(Karadağ ve Türkiye: Karadağ Meselesi) Jan 1857-Oct 1858 (Ocak 1857
- Ekim 1858)

BELGE NU:

1	5	6	15
18	29	35	36
40	56	58	61
65	78	119	158
172	192	207	208
219	233	248	255
261	288	323	338
391	397	398	407
416	426	432	439
448	523	579	805

2. Yazmalar Kronikler

AHMET Tevfik, Karadağ Coğrafyası, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1329; 1913, Erzurum Atatürk Üniversite Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Salonu, Sınıflama, 7157/SÖ, Demirbaş Nu:0114676.

ERGİRİLİ Ahmet Hamdi İbni Resul, 1268-1279 Osmanlı-Karadağ Muharebesine Dair Tarihçe, Atıf Efendi Yazma Eserler Kütüphanesi Mehmet Zeki Pakalın Koleksiyonu, Arşiv Nu 34 Mzp 112.

FITRİ, Ali Kurmay Binbaşı, 1291-1292 Hersek Seferi, 1292-1293 Osmanlı Karadağ Seferi, Erkanı Harbiye Mektebi İstanbul, 1327, Gnkur. ATASE Kütüphanesi, Sınıf/Yer 21/385.

FUAD Paşa, Karadağ'ın Devlet-i Aliyye'ye İsbat-ı Taallukuna Dair Layiha, Milli Kütüphane, Ankara, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Arşiv Nu 06 Mil Yz B 117.

İSMAİL Fazıl Paşa, 1292-1293 Osmanlı Karadağ Seferi, İstanbul,1329, Gnkur. ATASE Kütüphanesi, Sınıf/Yer 8/28, Demirbaş Nu:007802.

KAPTAN Kamil, Karadağ Hakkında Bazı Malumat, İstanbul: Mihran Matbaası, 1294H., Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Sınıflama, 949.7, Demirbaş, AETrh459.

KARADAĞ Ordusu Hakkında Muhtasar Risale, 1331, Gnkur. ATASE Kütüphanesi, Demirbaş Nu:006010.

KOLAĞASI Mehmed Esad, Sırp ve Karadağ Orduları, Osman Senayi, Şirket-i Mertebiye Matbaası, İstanbul, 1324, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar, Yer Nu:1956 SA 160.

YÜZBAŞI Osman Nuri, Sırp Ordusunun Kıymet-i Harbiyesi, Osman Senayi, Şirket-i Mertebiye Matbaası, İstanbul, 1324, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar, Yer Nu:1956 SA 160.

3. Tetkik Eserler

ARBUTHROT, George, Herzegovina or (Omer Pasha and Christian Rebels) Ömer Paşa ve İsyancılar); With a Brief Account of Servia, Its Social, Political, and Financial Condition, Longman, Green, Longman, Roberts&Green,1862.

BALTALI, Kemal, 1875 Hersek Ayaklanması Sırasında Sırbistan'ın Osmanlı Devletine Karşı Savaşa Girmek Amacıyla Karadağ'la Yaptığı Görüşmelere Dair Bazı Önemli Belgeler, Belleten, Cilt:50,Sayı:198 1986 Aralık, Ankara.

- BOEHM Christopher H.**, Blood Revenge The Enactment and Management of Conflict in Montenegro and Other Tribal Societies (Kan Davası, Karadağ ve Diğer Kabileler Arasındaki Uyuşmazlıkların Yönetimi), University of Pennsylvania Press, 1984.
- BRUNSWİK Benoit**, Recueil de Documents Diplomatiques Relatif Au Montenegro, (Bir Giriş İle Birlikte Karadağ'a Bağlı Belgelerin Derlenmesi), Chez M. S.-H. Weiss, Libraire A Pera, İstanbul, 1876.
- COQUELLE, P.**, Histoire De Montenegro Et De La Bosnie (Karadağ'ın Tarihi) (Depuis Les Origines), Ernest Leroux Editeur, Paris, 1893.
- CROSS, Sharyl ve KOMMENİCH, Pauline**, Ethnonational Identity, security and the Implosion of Yugoslavia: The Case of Montenegro and the Relationship with Serbia, (Etnik-ulusal kimlik, güvenlik ve Yugoslavya Dağılması: Karadağ Olgusu ve Sırbistan ile İlişkisi) Nationalities Papers, Vol.33 No.1, March 2005.
- CYPRIEN, Robert**, Les Slaves de Turquie, (Türkiyedeki Slavlar), Paris, 1844.
- DELARUE Henri**, Le Montenegro, (Karadağ), Libraire De L'institut, Paris, 1862.
- DELISO Christopher**, Culture and Customs of Serbia and Montenegro, (Sırbistan ve Karadağ'ın Kültür ve Gelenekleri), Greenwood Pres, London, 2009.
- DENTON, Rev. W. M. A.**, Montenegro: Its People And Their History (Karadağ; ve İnsanlarının Tarihi), Daddy, Isbister & Co, London, e-book, 1877.
- DESTANİ Beitullah**, Montenegro; Political And Ethnic Boundaries (Karadağ; Politik ve Etnik Sınırlar) 1840-1920, Vol. I, Archive Editions Limited, İngiltere, 2001.
- DJILAS Milovan**, Land Without Justice, (Hak ve Adalet'in Olmadığı Topraklar) Harcourt, Brace and Company, New York, 1958.
- DURDEV, Branislav**, Iz Istorije Crne Gore, Brdskih Malisorskih Plemena, (Brda Bölgesi Malisor Kabilesi ve Karadağ'ın Tarihi), Sarajevo, 1954.
- DURHAM Mary Edit**, Twenty Years Of Balkan Tangle (Balkanlarda 20 Yıl), İngiltere, ebook, 30 Ekim, 2006.
- ERTEM, Ramiz**, Hv. Korg., TSK Tarihi Balkan Harbi Garp Ordusu Karadağ Cephesi Cilt III, Kısım 3, Ankara, 1984.
- FLEMING Thomas.**, Montenegro: The Divided Land (Karadağ: Bölünmüş Topraklar), Chronicles Press, USA, 2002.

- FOSFERO**, Le Montenegro, (Karadağ), Chez Tous Les Libraires, Paris, 1858.
- FRİLLEY G.-Wlahovitj J.**, Le Montenegro Contemporain, (Karadağ'ın Şu Andaki Durumu) E. Plon et Cie. İmprimeurs-Editeurs, Paris, 1876.
- GESETZBUCH Daniel's I.**, Montenegro und der Berda, (Daniel'in Anayasası Karadağ ve Brda) , Verlag Von Friedrich Manz., Viyana,1859.
- GOPÇEVİC Spiridion**, Montenegro und die Montegriener, (Karadağ ve Karadağlılar), Verlag von Hermann Fries, Leipzig, 1877.
- GREENWALT, Alexander**, “Kosovo Myths: Karadžić, Njegoš and the Transformation of Serb Memory”, (Kosova Efsaneleri: Karadžić, Njegoš ve Sırp Belleğinin Dönüşümü) Spaces of Identity 3, 2001.
- HACIBEGİÇ, Hamit**, Karadağ sahilinde GRBALY Nahiyesi Hakkında Resmi Türk Vesikaları, İsmail Hakkı Uzunçarşılı Armağanı ayırbaşım, TTK Basımevi, Ankara,1975.
- HADZIOSMANOVIC, I Lamija: Durdev, Branislav:** Dva Deftera Crne Gore Iz Vremena Skender – Bega Crnagovica, (İskender Crnagovic Bey zamanı ile ilgili Defter), Akademija Nauka I Umjetnosti Bosne I Hercegovine, Saraybosna, 1973.
- KARADZİÇ, STEFANOVIÇ Vuk**, Crna Gora i Boka Kotorska/Montenegro and Kotor Side, (Karadağ ve Kotor Bölümü), Beograd Zastava,1922.
- KRASINSKI Count Valerian**, Montenegro and the Slavonians of Turkey, (Karadağ ve Türkiye'de bulunan Slavlar) Chapman&Hall, London, 1853.
- MALESEVIÇ Sinisa, UZELAC Gordana**, A Nation-state without the nation? (Milleti olmayan devlet) The trajectories of nation-formation in Montenegro, Nations and Nationalism 13 (4). Blacwell, 2007.
- MARGULİS, Natasha**, A Dissertation, (Doktora Tezi) Njegoš's Montenegro, the Great Powers, and Modernization in the Balkans: 1830-1851 (Njegos'un Karadağ'ı, Büyük Güçler ve Balkanlarda Modernleşme: 1830-1851), Department of History, College of Arts and Sciences University of Cincinnati, (Cincinnati Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü) June (Haziran) 2004.
- ,Politics and Culture in Njegoš's Nineteenth Century Montenegro (Njegos'un On Dokuzuncu Yüzyıl Karadağ'ında Siyaset ve Kültür), University Of Cincinnati, 2004.

- MORRISON, Kennet**, Montenegro A Modern History (Karadağ'ın Modern Tarihi), I. B. Tauris, London (Londra), 2009.
- MÉMOIRES Du Maréchal Marmont**, Duc De Raguse De 1792 À 1841, Imprimés Sur Le Manuscrit Original De L'auteur" (Raguse Dükü Mareşal Marmont'un Anıları 1792-1841), Vol.III, Paris,1857.
- MILLER, William**, The Balkans, Romania, Bulgaria, Servia and Montenegro (Balkanlar; Romanya, Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ), T. Fisher Unwind Ltd., London, 3. Baskı, 1896.
- NJEGOS, P. P. Bishop Of Montenegro**, The Mountain Wreath, An Historical Happening Towards the Close of the XVIIth Century (Dağ Çelenk'i, XVII. Yüzyıl Sonundaki Tarihsel Olay), İngilizceye Çeviren, James W. Wiles, Londra, 1930.
- ÖZCAN, Uğur**, Yabancıların Gözüyle XIX. Yüzyılda Karadağ Kadını, SDÜ Fen Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:19, Mayıs 2009.
- PAVLOVIĆ, Srda**, Who Are The Montenegrins? Statehood, Identity and Civil Society (Karadağlılar Kimdir? Devletçilik, Kimlik ve Toplum) Montenegro in Transition (Karadağ'ın Değişimi), Baden-Germany (Baden- Almanya), 2003.
- PEROVIC, Sreten**, Crna Gora Montenegro, (Crna Gora, Karadağ), Karadağ Günleri Kültür Organizasyon Komisyonu, 2007.
- PEPIÇ Adnan**, Podgoriçe'nin Kısa Bir Tarihiçesi, OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Sayı: 18, 2005.
- PRVULOVICH Zika Rad**, Religious Philosophy of Prince-Bishop Njegosh of Montenegro 1813-1851, (Karadağ Prensi Piskopos Njegosh'un Din Felsefesi), Newman College, Birmingham University, Birmingham,1984.
- RADOSAVOVIC, Ilija**, Medjunarodni Položaj Crne Gore U XIX Vijeku (XIX. yüzyılda Karadağ'ın Uluslararası durumu), Belgrad, 1960.
- RASTODER, Serbo**, A Short Review of the History of Montenegro (Karadağ'ın Tarihine Kısa Bir Bakış), Montenegro in Transition (Karadağ'ın Değişimi), Baden-Germany (Baden- Almanya), 2003.
- REINKOWSKI Maurus**, Double Struggle, No Income: Ottoman Borderlands in Northern Albania (İki Kat Çabaya Rağmen Gelir Yok, Osmanlı'nın Kuzey Arnavutluk Sınırı), International Journal of Turkish Studies, 9, 2003.

- ROBERTS, Elizabeth**, Realm of the Black Mountain A History of Montenegro (Karadağ Krallığı, Karadağ Tarihi), Horst&Company, London (Londra), 2007.
- SCHUMAN Micheal A.**, Nations in Transition: Serbia and Montenegro, (Değişimdeki Ülkeler: Sırbistan ve Karadağ) Facts on File, New York, June 2004.
- SEDES, Halil**, 1876-1877 Osmanlı Karadağ Seferi, Askeri İstanbul Matbaa, İstanbul, 1936.
- STEVENSON, Francis Seymour**, A History of Montenegro, (Karadağ'ın Tarihi) Elibron Classics, London (Londra), 2005.
- SUAVİ, Ali**, Montenegro, (Karadağ), Imprimerie Victor Goupy, Paris, 1876.
- ŞENTÜRK, M. Hüdayi**, Tuna Vilâyetinin Teşkiline, Karadağ ve Hersek Vukuâtına (1861) Dâir Cevdet Paşa Tarafından Kaleme Alınan Lâyiha, Ankara, 1996.
- TEXİER, Edmond**, Les Hommes de la Guerre d'Orient le Prince de Montenegro, (Doğunun Savaşçı Adamı, Karadağ Prensi) Librairie d'Alphonse Taride Galerie de l'Odéon, Paris, 1854.
- TOWLE George M.**, A Brief History Of Montenegro, (Karadağ'ın Özet Tarihi), James Osgood and Company ,Boston, 1877.
- UBICINI, Abdolonime**, Les Serbes de Turquie: Etudes Historiques, Statisiques et Politiques sur la Principaute de Serbia, Le Montenegro (Türkiye'deki Sırpların Tarihi), E. Dentu, Libraire Editeur, Paris, 1865.
- VERLOOP, M.C.**, Le Royaume du Montenegro (Karadağ Krallığı) , Berger Levrault Editeurs, Paris, 1911.
- VACLİK, Jean**, La Souverainete du Montenegro, (Karadağ Egemenliği), Brockhaus, Leipzig, 1858.
- WYON, Reginald, GERALD Prance**, The Land Of The Black Mountain (Karadağ Ülkesi), İngiltere, 1903.
- YILMAZÇELİK, İbrahim ve ÖZDEM, Ali Gökçen**, Düvel-i Muazzamanın Karadağ üzerinden Osmanlı Devletiyle Mücadeleleri ve Bunun Günümüze Yansımaları, Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, "Berlin Konferansı'ndan Günümüze Büyük Güçler ve Türkiye" konulu, I. Uluslararası Tarih Sempozyumu, İzmir, 12-14 Ekim 2011.

YRIARTE, Charles, Le Bords De L'Adriatique et Le Montenegro (Karadağ'ın Adriyatik Kıyıları), Paris.1878.

ZDENKO, Zlatar, Njegos's Montenegro; Epic Poetry, Blood Feud and Warfare In A Tribal Zone 1830-1851, (Njegos'un Karadağ'ı; Kabile Bölgesinde Destansı Şiir, Kan Davası ve Mücadele), Columbia University Press, New York, 2005.

4. Seyahatnameler

BLACKWOOD'S Edinburgh Magazine, Visit to the Vladika of Montenegro, (Karadağ Vladikasını Ziyaret), July – December 1846, Vol. LX, William Blackwood & Sons, Edinburgh, London, 1846.

DANKOFF Robert, ELSİE Robert, Evliya Çelebi in Albania and Adjacent Regions (Kosova, Montenegro, Ohrid) (Evliya Çelebi'nin Arnavutluk ve buna Bağlı Bölgeleri Ziyareti), Leiden 2000.

EVANS, Arthur J., Through Bosnia and The Herzegovina on Foot (Bir Uçtan Diğer Uca Yaya Olarak Bosna Hersek), Longmans, Gren, And Co, Londra, 1877.

HENDERSON, Mayor Percy E, A British Officer in The Balkans (Balkanlarda bir İngiliz görevli), J.B. Lippincott Company, Londra, 1909.

HUTCHINSON, Frances Kinsley, Motoring In The Balkans, (Balkanları Motorla Dolaşmak) , Çev.Gül Çağalı Güven, Hodder & Stohoughton, Londra, MCMX.1908.

JACKSON, T. G., Dalmatia The Quarnero and Istria With Cettigne in Montenegro and the Island of Grado (Dalmaçya Karadağ'daki Cettinge ve Grado Adası ile Quarnero ve Istria),M.A., F.S.A Volume III, Oxford at the Clarendon Pres, 1887.

GORDON, Mr. And Mrs. Jan, The Luck Of Thirteen (On Üçün Şansı), Mcclelland, Goodchild, & Stewart, Ltd., Toronto, 1916.

MORSKAKO, Zapiski, British and Foreign Review; or European Quarterly Journal (İngiltere Dışışleri İncelemeleri veya Avrupanın Üç Aylık Gazetesi) Vol. XI, 1840, Memoirs of A Naval Officer, During the Campaign in the Mediterranean, 1805-1810 under Admiral Siniavin, (Amiral Siniavin Komutasında 1805-1810 Tarihlerinde Akdeniz'de İcra Edilen Harekâta Katılan Bir Denizci Subayın Anıları)

SOMMIERS, L. C. Villa De Colonel, Voyage Historique et Politique au Montenegro (Karadağ'ın Politik Tarihi), Paris, 1820.

STRANGFORD, Viscountess, The Eastern Shores Of The Adriatic In 1863, With A Visit To Montenegro, (Adriyatik Doğu Kıyıları, 1863 ve Karadağ'a Ziyaret) İngiltere, 1864.

TREVOR, Roy, Montenegro, A Land of Warriors (Karadağ, Savaşçıların Vatanı), Adam and Charles Black, Londra, 1913.

WILKINSON, Gardner Sir J. F.R.S. Dalmatia and Montenegro Vol.1 (Dalmaçya ve Karadağ Cilt 1), John Murray, Albemarle Street, Londra, 1848.

5. Genel Mahiyetteki Eserler

ABDURRAHMAN, Şeref Efendi, Tarih Musahabeleri, Sadeleştiren Enver Koray, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları:639, Ankara, Aralık 1985.

AHMET Cevdet Paşa, , Tarih-i Cevdet, Cilt VI, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966.

AHMET Cevdet Paşa, Sultan Abdülhamid'e Arzlar (Maruzat), Sadeleştiren Yusuf HALAÇOĞLU, Babıali Kültür Yayıncılığı, 2010.

AHMET Mithat Efendi, Üss-i İnkılap I, Kırım Muharebesinden II. Abdülhamid Han'ın Cülusuna Kadar, Selis Kitaplar, Seçil Ofset, 1.Baskı, İstanbul, Mayıs 2004.

AHMET Mithat Efendi, Üss-i İnkılap II. Abdülhamid Han'ın Cülusundan Birinci Seneye Kadar, Selis Kitaplar, Sistem, 1.Baskı İstanbul, Ekim 2004.

AHMET Saip, Abdülhamid'in Evail-i Saltanatı (Abdülhamid'in Saltanatının İlk Günleri), sadeleştiren Ruhi Turfan, İstanbul, 1982.

AHMET Saib, Abdülhamid'in Saltanatının İlk Günleri, Hazırlayan Adem Kara, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, Mayıs, 2008, 2. Baskı.

AKARLI, Engin Deniz, Otoman Population in Europe in the XIX. Century. It's Territorial, Racial and Religous Composition (XIX. yüzyılda Avrupa'daki Osmanlı Nüfusu, Nüfusun Dağılımı, Irk ve Dini Yapısı), Master Tezi, University of Wisconsin, 1972.

AKBAL Fazıla, 1831 tarihinde Osmanlı İmparatorluğunda İdari Taksimat ve Nüfus, Belleten, Cilt XV, Ekim 1951, sayı 60.

AKİPEK Ömer İlhan, Devletler Hukuku, Ankara, Başnur Matbaası, Üçüncü Baskı, 1965, II. Kitap.

- AKŞİN, Sina**, Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908, Metin Kunt, Suraiya Faroqi, Zafer Toprak, Hüseyin G. Yurdaydı, Ayla Ödekan, Cem Yayınevi, 10. Baskı, Ocak 2009.
- AKTEPE, M. Mühür**, Vak'a-Nüvis Ahmed Lûtfî Efendi Tarihi, Cilt XV, TTK, Ankara, 1989.
- ANDERSON, Matthew Smith**, The Eastern Question 1774–1923 A Study in International Relations, Hong Kong, 1966
Doğu Sorunu 1774-1923, Uluslar arası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme, Çev: İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.
- ANDRİÇ, Ivo**, Ömer Paşa, Çev. Ali Berktey, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, 1.Baskı.
- ARMAOĞLU, Fahir**, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt 1, Alkım Kitapevi, 2007, 16.Baskı.
19. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt 2, Alkım Kitapevi, 2007, 16.Baskı.
- ASLANTAŞ, Selim**, Osmanlı'da Sırp İsyanları, Kitap Yayınevi, İstanbul, 1.Baskı, 2007.
- ATAY, Falih Rıfkı**, Zeytindağı, Remzi Kitap Evi, III. Baskı, İstanbul,1943.
- AYDIN, Mithat**, Osmanlı – İngiliz İlişkileri İstanbul Konferansı (1876)'nın Yeri, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM) Sayı: 17, 2005.
Sir Henry G. Elliot'ın İstanbul Büyükelçiliği (1867–1877) Dönemindeki Bazı Büyük Siyasi Olaylara Bakışı, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM) Sayı: 18, 2005.
XIX. Yüzyıl Ortalarında Panslavizm ve Rusya, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi sayı:15, 2004.
- BALTALI, Kemal**, 1875 Hersek Ayaklanması Sırasında Sırbistan'ın Osmanlı Devletine Karşı Savaşa Girmek Amacıyla Karadağ'la Yaptığı Görüşmelere Dair Bazı Önemli Belgeler, Belleten, Cilt:50,Sayı:198, Ankara,1986 Aralık.
1875 Hersek Ayaklanmasının Uluslararası Bir Nitelik Kazanması, Belleten, Cilt:51,Sayı:199, Nisan, Ankara.1987.
- BARKAN, Lütfi Ömer**, 894 yılı Cizyesinin Tahsilâtına Ait Muhasebe Bilançoları, Belleten, C.I. 10 Ocak 1964, Sayı 1.
- BARKEY, Karen**, Empire Of Difference (The Ottomans In Comparative Perspective) (Farklılığın İmparatorluğu, Farklı Açılardan Osmanlılar), Cambridge University Press, Cambridge, 2008.

- BAŞBAKANLIK Osmanlı Arşivi Rehberi**, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı Yayın Nu:198, İstanbul, 2010.
- BENSON, Leslie**, *Yugoslavia: A Concise History (Yugoslavya Kısa Tarihi)*, Palgrave, İngiltere, 2001.
- BERKES, Niyazi**, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Hazırlayan Ahmet Kuyaş, YPY, İstanbul, 1996.
- BIDELEUX, Robert and JEFFRIES, Ian**, *The Balkans A Post-Communist History*, (Kominizm sonrası Balkanlar), İngiltere, 2007.
- BIRKEN, Andreas**, *Die Provinzen des, Osmanischen Reiches (Osmanlı Eyaletleri)*, Weisbaden, 1976.
- BIYIKLI, Mustafa**, *Türk Dış Politikası Osmanlı Dönemi I*, Bilimevi Basım Yayın, Bayarak Matbaası, İstanbul, 2008.
- BOLSOVER, G. H.**, 1815 – 1914 Arasında Rus Dış Politikasına Bir Bakış, Çev: Dr. Yuluğ Tekin KURAT, Cilt XXX, Sayı 118 Nisan 1966’dan ayırabım, TTK Basımevi, Ankara, 1966.
- BOUÏLLET, M-N. Par**, *Atlas Universel, d’histoire et de Geographie*, (Tarih Atlası) Librairie Hachette Et C, Boulevard Saint-Germain No.7, 1865.
- BOURNE, Kenneth**, *The Foreign Policy of Victorian England 1830 – 1902*, (Victoria İngiltere’sinin Dışişleri Politikası 1830 - 1902), Clarendon Press, Oxford, 1970.
- WATT, D. Cameran**, *British Documents On Foreign Affairs Vol. I, The Ottoman Empire in the Balkans, 1856-1875*, Editor, David Gillard, University Publications Of America, U.S.A, 1984.
- British Documents On Foreign Affairs Vol. II, The Ottoman Empire Revolt in the Balkans, 1875-1876*, Editor David Gillard, University Publications Of America, U.S.A, 1984.
- BOYAR, Ebru**, *Ottomans, Turks and The Balkans (Osmanlılar, Türkler ve Balkanlar)*, Tauris Academic Studies, Londra ve New York, 2007.
- BROWN, David. S.**, *Palmerston And The Politics Of Foreign Policy 1846 – 1855 (Palmerston ve Dışişleri Politikaları 1846 - 1855)*, University Of Southampton, Southampton, 1998.
- BRYCE, James**, *William Ewart Gladstone & His Characteristics as Man and Statesman (William Ewart Gladstone & İnsan ve Devlet Adamı olarak Özellikleri)*, The Century Co. , New York, 1919.

- CASTELLAN, Georges**, Balkanların Tarihi, Çev. Ayşegül Yaraman Başbuğu Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995.
- CECIL, L. Gwendolin**, Life Of Robert Marquis Of Salisbury Vol II 1868 – 1880 (Robert Marquis Sallisbury'nin Hayatı), Hodden and Stoughton Limited, Londra, MCMXXI.
- CELALEDDİN, Mahmud Paşa**, Mirat-ı Hakikat I, Hazırlayan İ. Miroğlu, M. Derin, M. Halacoğlu, Ö. Akdaş, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, İstanbul, 1979.
- Mirat-ı Hakikat II, Hazırlayan İ. Miroğlu, M. Derin, M. Halacoğlu, Ö. Akdaş, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, İstanbul, 1979.
- CEVDET, Paşa**, Tezâkir 1-12, Yayınlayan Cavit Baysun, TTK, TTK Yayınları II. Dizi, 3.Baskı, 2008.
- Tezâkir 13-20, Yayınlayan Cavit Baysun, TTK, TTK Yayınları II. Dizi, 3.Baskı, 2008.
- Tezâkir, 21-39, Yayınlayan Cavit Baysun, TTK, TTK Yayınları II. Dizi, 3.Baskı, 2008.
- CIRKOVIC, Sima M.**, The Serbs, (Sırplar), Blackell Publishing, USA, 2004.
- COOKE, W.S**, The Ottomon Empire and its Tributay State (Exceping Egypt), With sketch of Greece, (Osmanlı İmparatorluğu ve Ona bağlı Eyaletler (Mısır Hariç), Yunanistan Haritasıyla), Amsterdam, 1968.
- CUNNINGHAM, Allan**, Eastern Questions In The 19th Century, (19. Yüzyılda Doğu Sorunları), Frank Cass, İngiltere, 1993.
- DANIŞMEND, İsmail Hami**, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, Cilt II, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1971.
- İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi Cilt VI, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1971.
- DESTANİ, Beitullah**, Ethnic Minorities in the Balkan States, 1860-1985, (Balkan Devletlerindeki Azınlıklar) Vol.1 (Cilt;1), TTK Kütüphanesi, Arşiv Baskısı, 2003.
- DODD, George**, Pictorial History of Russian War 1854-5-6 (1854-5-6 Rusya Savaşı'nın Görsel Tarihi), W&R Chambers, Edinburg ve Londra, 1856.
- ENGELHARD, Edouard Philippe**, Türkiye'de Çağdaşlaşma Hareketleri, Tanzimat, Çev. Nurer Uğurlu, Örgün Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, Haziran 2010.

- FAROQHI, Suraiya**, Ottoman Empire and The World Around It (Osmanlı İmparatorluğu ve Etrafındaki Dünya), I.B.Tauris, Londra, 2004.
- Adanır, Fikret, The Ottomans And The Balkans A Discussion of Historiography, (Osmanlı ve Balkanlar Hakkında Tartışma) Hollanda, 2002.
- FINDLEY, Carter Vaughn**, The Turks In World History, (Dünya Tarihinde Türkler), Oxford University Press, 2005.
- FİNE, John V. A., JR.**, The Late Medieval Balkans (Ortaçağın Son Döneminde Balkanlar) A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest, (12.yy'ın Son Döneminden Osmanlı İşgaline Kadar Kritik Bir Araştırma) The University of Michigan Press, 2009.
- GALLAGHER, Tom**, Outcast Europe: The Balkans, 1789-1989 (Avrupa'nın Dışı: Balkanlar), Routledge, Londra ve New York, 2001.
- GLENNY, Misha**, The Balkans, Nationalism, War, and the Greath Powers (Balkanlar, Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler), 1804-1999, Penguin Books, 2001.
- GÖLEN Zafer**, Tanzimat Döneminde Bosna Hersek, TTK, Ankara, 2010.
- GÖZLER, Kemal**, Anayasa Hukukuna Giriş, Bursa Ekin Kitabevi Yayınları, 2004.
- GRADEVA, Rossitsa**, Rumeli under the Ottoman, 15th, 18th centuries: Institutions and Communities (Osmanlı Hakimiyetinde Rumeli, 15-18 yy.larda, Halk ve Kurumlar)XVI, the Isis Press, İstanbul, 2004.
- GÜNDOĞDU, Abdullah**, Büyük Güçler ve Osmanlı Devleti'nin Yıkılışı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- HAMMER, Baron, Joseph, Von, Prugstall**, Büyük Osmanlı Tarihi, Hazırlayan Mümin Çevik, Milliyet Yayınları, İstanbul 2010, Cilt III.
- Büyük Osmanlı Tarihi, Hazırlayan Mümin Çevik, Milliyet Yayınları, İstanbul 2010, Cilt VI.
- Büyük Osmanlı Tarihi, Hazırlayan Mümin Çevik, Milliyet Yayınları, İstanbul 2010, Cilt VII.
- Büyük Osmanlı Tarihi, Hazırlayan Mümin Çevik, Milliyet Yayınları, İstanbul 2010, Cilt VIII.
- Büyük Osmanlı Tarihi, Hazırlayan Mümin Çevik, Milliyet Yayınları, İstanbul 2010, Cilt IX.

- HANİOĞLU, M. Şükrü**, A Brief History Of The Late Ottoman Empire, (Osmanlı İmparatorluğu Son Dönemi Tarihi), Princeton University Press, Princeton ve Oxford, 2008.
- HARDING, Ewing**, From Palmerston To Disraeli (1856 - 1876), G. Bell and Sons, LTD., London, 1913.
- HARP AKADEMİLERİ YAYINI (HAK)** Devletler Hukuku, HAK Basımevi, Yenilevent/ İstanbul, 2006.
- HUPCHICK, Dennis P.**,The Balkans From Constantinople To Communism, (İstanbul'dan Balkanlara Kominizm), Pal Grave Macmillan, U.S.A, 2002.
- HAROLD E. Cox**, The Palgra Concise Historical Atlas (Kısa Tarihsel Atlas), Palgrave, ABD, 2001.
- İNALCIK, Halil**, Osmanlılar Fütuhât, İmparatorluk, Avrupa ile İlişkiler, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi, İSAM Yayınları, İSTANBUL, 2011.
- İSLAM ANSİKLOPEDİSİ**, Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lügâtı, CiltVI, M.E.B. Devlet Kitapları, Eskişehir, 2001.
- JELAVICH, Barbara**, Balkan Tarihi 1 18. ve 19. Yüzyıllar, Çev. İhsan DURDU, Haşim KOÇ, Gülçin KOÇ, Küre Yayınları, İstanbul, Aralık 2009, 2. Baskı.
- JENNINGS, Lawrence C.**, France and Europe in 1848 (1848'te Fransa ve Avrupa), Clarendon Press, Oxford, 1973.
- JORGA, Nicolea**, Osmanlı İmparatorluğu, Cilt II, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.
- Osmanlı İmparatorluğu, Cilt III, Çev.Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.
- Osmanlı İmparatorluğu, Cilt IV, Çev.Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.
- Osmanlı İmparatorluğu, Cilt V, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.
- KARAL, Enver Ziya**, Osmanlı Tarihi, Cilt VI, TTK Yayınları,1983.
- Osmanlı Tarihi, Cilt VII, TTK Yayınları,1983.
- Osmanlı Tarihi, Cilt VIII, TTK Yayınları,1983.
- KARACA, Taha Niyazi**, Büyük Oyun (İngiltere Başbakanı Gladstone'un Osmanlı'yı Yıkma Planı), Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

- KARATAY, Osman, Bilgehan A. Göktuğ**, Balkanlar El Kitabı Cilt:1 Tarih, Kara M 8 Vadi, 2006.
- KARPAT, H. Kemal**, Osmanlı Nüfusu 1830-1914, Timaş Yayınları, 2. Baskı. İstanbul 2010.
- KOCABAŞ, Süleyman**, Osmanlı İsyânlarında Yabancı Parmağı, Bir İmparatorluk Nasıl Parçalandı? Vatan Yayınları, 2009.
- LEBOR, Adam**, Milosevic: A Biography, Amerika Birleşik Devletleri, 2004.
- LEWIS, Bernard**, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev, Metin Kıratlı, TTK yayınları IV. Dizi S.8, 2008.
- LOIZIDES, Neophytos G.**, Religion and Nationalism in the Balkans (Balkanlarda Din ve Milliyetçilik), Harvard University, 2000.
- MALCOLM, Noel**, Bosna'nın Kısa Tarihi, Çev., Aşkım Karadağlı, Om Yayınevi, İstanbul, 1999.
- Kosova, Balkanları Anlamak İçin, Çev., Özden ARIKAN, Sabah Kitapları, İstanbul, Mart 1999.
- MALESEVİC, Sinisa, UZELAC Gordana**, A Nation-State Without The Nation? (Milleti olmayan devlet) The trajectories of nation-formation in Montenegro, Nations and Nationalism 13, Blackwell, 2007.
- MARRIOTT, J. A. R.**, The Remarking Of Modern Europe 1789 – 1878, Macmillan Company – Methuen & Co., New York – London, 1910.
- MASSON, David**, Montenegro, the Herzegovina and the Slavonic Population of Turkey (Türkiye'nin Slovak, Bosnalı ve Karadağlı Nüfusu), Macmillan's Magazine, Vol. VI, May-October (Cilt VI, Mayıs-Ekim), Macmillan and Company, Londra, 1862.
- MILLMAN, Richard**, Britain And The Eastern Question 1875-1878 (İngiltere ve Doğu Sorusu 1875 - 1878), Clarendon Press, Oxford, 1979.
- MINKOV, Anton**, Conversion to Islam in the Balkans(Balkanlarda İslama Dönüşüm): Kısve Bahasi Petitions And Ottoman Social Life, 1670-1730, Brill, Boston, 2004.
- MUAHEDAT MECMUASI**, Komisyon, Türk Tarih Kurumu, Cilt V, Ankara, 2008.
- MUFASSAL OSMANLI TARİHİ**, Heyet, Cilt IV, İskit Yayınevi,1960.
- Mufassal Osmanlı Tarihi Cilt V, İskit Yayınevi,1962.
- Mufassal Osmanlı Tarihi Cilt VI, İskit Yayınevi,1963.

- MUHTAR, Mahmud**, Maziye Bir Nazar, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999.
- NEWTON, Lord**, A Record Of British Diplomacy Vol.1 (İngiliz Diplomasi Kayıtları Cilt 1), Edward Arnold, Londra, 1913.
- NORADOUNGH, Gabriel Efendi**, Recueil D'actes Internationaux de l'empire Ottoman (Osmanlıların Uluslararası Anlaşmaları), (1856-1878), Librairie Cotillon, Paris, 1902.
- PAKALIN, Mehmet Zeki**, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt I, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.
- Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.
- Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Cilt III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.
- PALAIRET, Michael**, Balkan Ekonomileri 1800-1914 (Kalkınmasız Evrim) Çev. Ayşe Edirne, Sabancı Üniversitesi, İstanbul, 2000.
- PALMER, ALEN**, Osmanlı İmparatorluğu Son Üç yüzyıl, Bir Çöküşün Yeni Tarihi, Çev. Belkıs Çorakçı Dışbudak, Sabah Kitapları, İstanbul, 2003.
- PERICA, Vjekoslav**, Balkan Idols: Religion and Nationalism in Yugoslav States, (Yugoslavya Eyaletlerinde Din ve Milliyetçilik), Oxford, University Press, USA, 2002.
- PITCHER, Donald Edgar**, Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası, Çev: Bahar Tırnakçı, 3. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
- POND, Elizabeth**, Endgame In The Balkans (Balkanlarda Son Oyun), Brookings Institution Press, Washington, 2006.
- POOLE, Stanley Lane**, The Story Of Turkey, (Türkiye Tarihi), G. P. Putnam's Sons, New York, 1893.
- POTTER, George**, The Marquis Of Salisbury, K. G., Leader of the Conservative Party (Muhafazakar Partinin Lideri, Salisbury), London, 1888.
- QUATAERT, Donald**, The Ottoman Empire 1700 – 1922, (Osmanlı İmparatorluğu 1700 - 1922), Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
- RECLUS, Elisee**, The Earth and Its Inhabitants Europe, (Dünya ve Avrupalı Vatandaşları), D. Appleton And Company, New York, 1878.
- REINSKOWSKI, Maurus**, Double Struggle, No Income: Ottoman Borderlands in Northern Albania (İki Kat Mücadele, Sıfır Kazanç: Kuzey Arnavutluk'ta Osmanlı Sınırları), International Journal Of Turkish Studies 9, 2003.

SARKİS, Karakoç, Külliyyat-ı Kavanin, Cilt I, Hazırlayanlar, M. Akif Aydın, Fethi Gedikli, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, M. Macit Kenanoğlu, TTK, TTK Yayınları XXX. Dizi, Sayı 5, 2006.

Külliyyat-ı Kavanin Cilt II, Hazırlayanlar, M. Akif Aydın, Fethi Gedikli, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, M. Macit Kenanoğlu, TTK, TTK Yayınları XXX. Dizi, Sayı 5, 2006.

SHAW, Stanford J. , Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Cilt I, Çev. Mehmet Harmancı, Özener Matbaası, İstanbul, 2008.

Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Cilt II, Çev. Mehmet Harmancı, Özener Matbaası, İstanbul, 2008,

SLOANE, William, M., Balkanlar Bir Tarih Laboratuvarı, Çev. Sibel Özbudun, Nesnel Yayınları-5, İstanbul, 2008, 2. Baskı.

STEPHENSON, Paul, Byzantium's Balkan Frontier (Bizans'ın Balkan Sınırları), Cambridge Univ. Press, Cambridge, 2004.

SÜREYYA, Mehmed, Sicill-i Osmani Cilt I, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Beşiktaş, İstanbul, 1996.

Sicill-i Osmani Cilt II, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Beşiktaş, İstanbul, 1996.

Sicill-i Osmani Cilt III, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Beşiktaş, İstanbul, 1996.

Sicill-i Osmani Cilt IV, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Beşiktaş, İstanbul, 1996.

Sicill-i Osmani Cilt V, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Beşiktaş, İstanbul, 1996.

ŞANİ-ZADE Mehmed Ata'ullah Efendi, Şani-Zade Tarihi, Cilt I Hazırlayan Ziya Yilmazer, Çamlıca, İstanbul,2008.

Şani-Zade Tarihi Cilt II, Hazırlayan Ziya Yilmazer, Çamlıca, İstanbul,2008.

TESTA, Baron de, Recueil des Traites de la Porte Ottomane, (Osmanlı Antlaşmaları) Cilt X, Paris, Amyet. MDCCCLXIV (1864).

T. C. BAŞBAKANLIK ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, Yayın Nu.: 21, Osmanlı Yer Adları, Ankara, 2006, s409.

THE BRITISH AND FOREIGN REVIEW or European Quarterly Journal, Vol. V, (Cilt,V), Article IV (Makale VI), Austria and the Austrians, London, Colburn, 1837, (Avusturya ve Avusturyalılar) January 1839,

THE NEW MONTHLY MAGAZINE, Vol.97, "The Montenegrins" (Karadağlılar) Edited Ainsworth W. H., Chapman and Hall 193, Piccadilly, London,1853.

THE EDİNBURGH REVIEW or Critical Journal, Montenegro, Vol.CIX Cilt (109), Jan-Aug. 1859.

TODOROVA Maria, Balkanları Tahayyül Etmek, Çev, Dilek Şendil, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2003.

TURAN, Şerafettin, İBN Kemal, Tevârih-i Al-i Osman VII. Defter, TTK Basımevi, Ankara, 1991.

TÜRK DİL KURUMU, Türkçe Sözlük, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1998.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi Cilt IV, TTK Yayınları XIII. Dizi, S. 16, 4. Baskı, 1982.

WACHTEL, Andrew Baruch, Dünya Tarihinde Balkanlar, Çeviren Ali Cevat Akkoyunlu, Doğan Yayıncılık, İstanbul, Ekim 2009.

WARREN Whitney, The Crime of the Peace Conference, (Barış Konferansındaki Suç), Harward Collage Library, USA, 1922.

VATTEL, Monsieur de, The Law of Nations (Devletler Hukuku), I&J. W.Johnson &Co. Law Booksellers, Philadelphia, 1883.

YILMAZÇELİK, İbrahim ve AKSIN, Ahmet, Tarihi Gerçeklerle Osmanlı Yunan Harbi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

YILMAZÇELİK, İbrahim, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Diyarbakır (1790-1840), TTK Basımevi, Ankara, 1995.

6. İnternet

<http://www.tfsimon.com/postcard-collection-tf-simon.htm> (1899 Verlag von Franz Laforest in Cattaro Nachdruck Verboten)

<http://fms0.leavenworth.army.mil/documents/Montenegro/Montenegro.htm>

7. Gazeteler

Müntehabat-1 Tasvir-i Efkar Gazetesi, Dosya Nu:5

Müntehabat-1 Tasvir-i Efkar Gazetesi, Dosya Nu:7

Müntehabat-1 Tasvir-i Efkar Gazetesi, Dosya Nu:8.

Müntehabat-1 Tasvir-i Efkar Gazetesi, Dosya Nu:14

Müntehabat-1 Tasvir-i Efkar Gazetesi, Dosya Nu:34.

Müntehabat-1 Tasvir-i Efkar Gazetesi, Dosya Nu:30

New York Times, 26 Ocak 1853.

New York Times, 18 Şubat 1853.

New York Times, 14 Mart 1853.

Washington Report on Middle East Affairs, "In Lisbon, NATO leaders Identity Current Threats, but no Single Enemy" (NATO liderleri tehditleri tanımladılar ancak düşmanı tanımlamadılar). 2011 January-February (2011 Ocak-Subat), Marvine Home özel raporu.

8. Haritalar

Milli Kütüphane, Hrt. 1994 DD 750

Milli Kütüphane, Hrt.1994 D 1077

Milli Kütüphane Hrt. 1994 D 1164.